

dödsår, på vårt språk funnits översättningar av denne store psalmdiktarens ryktbaraste sånger över Jesu lidande, t. ex. »Ein Lämmlein geht» (*Ett Lamb begår och bär på sigh*), »O Welt sieh hier dein Leben» (*O Werld see här titt Liffwe*), alla de sju sångerna till Jesu lemmar och anlete (efter medeltida latinska förebilder), av vilka hymner numera fem anses vara författade av cisterciensabboten i Villers Arnulf från Löwen (d. 1250), alltså även »O Haupt voll Blut und Wunden» (*O Hufwud fult med sweda*) och »Sei mir tausendmal gegrüsset» (*War mig tusend gånger helsat*), vidare av Joh. Rists »O Traurigkeit» (*O jammers id, o hjertequijd*) och »O grosser Gott ins Himmels Thron» (*O store Gud i himmels Thron*) samt av Joh. Heermanns »Herzliebster Jesu, was hast du verbroschen» (*O hiertans JEsu hwad har tu . . .*) och G.W. Sacers »O dass ich könnte Thränen ganz vergiesen» (*O at iagh kunde monga tårar fälla*) m. fl. Men av dessa översättningar, om vilkas poetiska vär-

de vi f. ö. blott kunna ha osäkra gissningar, upptogs endast sistnämnda, med Heermanns strax förut citerade psalm nära befryndade pessionsdikt i vissa psalmböcker (t. ex. i Eberdts Clenodium 1690), dock ej i den Swedbergiska 1694, ej heller i rikspsalmboken 1695. Den från Sacer hämtade psalmen är, liksom Heermanns »Herzliebster Jesu», skriven på något modifierad sappisk meter och har samma rikedom på antiteser som den, t. ex. (v. 7):

Tin öron låto Werlden sig förföra/
Hans måste Judars Korsfäst, Korsfäst höra/
Hwad ondt tin Tunga här förskylla mände/
Måst han uthstånda.

Kunde händelsevis i något kyrkoarkiv eller bibliotek ett fragment eller än bättre ett oskadat exemplar av Springers »Konst-Spiegel» (möjligen under det tyska originalets författarnamn I. Barschamp) påträffas sammanbundet med ett annat litet asketiskt verk i samma format, skulle alltså antagligen rikare kunskap vinnas om Erik Norenus' förtjänster som psalmist.

Emil Liedgren.

Liturgisk-kyrkomusikaliska strävanden i nutidens västerländska kristenhet.

Den romerska kyrkan.

III.

(Forts. fr. föreg. nummer.)

De kyrkomusikaliska strävandena i Roms kyrka ha framför allt hemfört tvenne stora segrar: de nya vatikanska korallböckerna och Pius X:s Motu proprio av 1903 angående kyrkomusiken. Vi anknyta i det följande framställningen av de kyrkomusikaliska strävandena till dessa.

Då de bästa kyrkomusikaliska strävandena i nutiden äro en reaktion mot missförhållanden med mycket gamla rötter, tvingas vi till en början icke så litet tillbaka i tiden.

Den romerska kyrkan äger en musik beträffande vilken ingen kan göra henne äganderätten stridig:

den gregorianska musiken. Den är uppvuxen i kyrkans sköte tillsammans med den liturgi, som den skulle tjäna och därför i fullaste mening lämpad efter dess behov. Det är ej överdrift att säga, att den romerska liturgien ej kan fullt förstås utan kännedom om den gregorianska musiken, ej heller den gregorianska musiken utan kännedom om liturgien. Så innerligt äro de sammanvuxna med varandra. Det är samme tillbedjans ande som talar ur båda.

I tillämpliga delar torde det samma kunna sägas om den klassiska polyfonien, som efter sin förnämste utöfvar även brukar nämnas Palestrinastilen, uppvuxen som den är i närmaste anslutning till den gregorianska koralen, dock först efter det att både liturgien och koralen blivit fasta storheter. Också detta slag av musik låter kyrkans tillbedjan komma till sin rätt.

Allteftersom musiken förvärldsligades, miste man emellertid förståelsen för kyrkans egen musik. Den gregorianska koralen sköts alltmer åt sidan och måste dessutom genomgå en moderniseringsprocess, som avsåg att göra den mera njutbar. Ur denna process framgick den i en avgjort försämrad form, som under de häftiga striderna om densamma omkring det senaste sekelskiftet blivit kallad »reformkoral» i motsats mot dess medeltida skick, den s. k. »traditionella koralen». De viktigaste momenten i denna reformeringsprocess torde kunna sammanfattas så: 1) man strök stora delar av den medeltida gregorianska koralens rikt melismatiska gångar; 2) man försköt texten för att undvika att sådana melismatiska gångar skulle falla på obetonade stavelser eller slutstavelser; 3) man försökte slutligen, att genom vissa, för den äkta

gregorianska musiken okända, kromatiska förändringar närma dess tonarter till dur eller moll och så göra koralen mera njutbar. I stort sett kan denna process anses fullbordad i början av 1600-talet. År 1614 utkom den s. k. Editio Medicæa, så nämnd efter kardinal Medicis tryckeri i Rom, där tryckningen verkställdes. Denna ryktbara upplaga av de »förbättrade» gregorianska melodierna har framför allt kommit att stå som representant för reformkoralen, därför att den, i ytterligare omarbetat skick, år 1868 av Pius IX erhöi officiell karaktär.

Till detta koralens försämrade skick kom ytterligare att man alltmera förlorade sinnet också för dess rätta praktiska utförande. Utförandet blev allt släpigare och tråkigare. Så började den gregorianska koralen att hemfalla åt glömska och förakt. Världslig musik fick alltmer ersätta densamma.

Den klassiska polyfonien rönte ett liknande öde. Sedan 1600-talet är icke längre kyrkan utan teatern och konsertsalongen platsen för den musikaliska utvecklingen. Under trycket av den allmänna utvecklingen tappade också kyrkan känslan för skillnaden mellan helig och profan musik. 1700-talet tager i detta hänseende priset. Operastilen blev alltmer förhärskande i kyrkan. Man behövde musik i kyrkan, som kunde framkalla de starka effekter, som tidens teatraliska smak sökte. Att en tid, som högst skattade dylik musik, ej förstod kyrkans klassiska tonskapelser är ej ägnat att förvåna. Med den världsliga musiken trängde ock orkestern in i kyrkan. Kyrkan höll på att bli teater.

1800-talets stora musikaliska restaurations måste därför bli en reaktion mot förvärldsligandet. Vi torde kunna sammanfatta innebörden av

restaurationen så: kyrkans självbe-sinning över sin egenart och där-med växande förståelse för sina egna skatter. Man förstod, att kyrkan ej var teater, ja, så litet teater att i och därmed, att något passade på teatern, passade det ej i kyrkan. De resultat, som kyrkan och teatern ville framkalla, voro artskilda; då måste ock medlen vara olika. Kyrkans uppgift var ej att framkalla häftiga affekter, utan heliga känslor. Då krävdes också en helig musik, ej en profan sådan, vilken (för att tala med en medeltida författare, som yttrar sig om den redan på den tiden förvärldsligade musiken) snarare väcker »lumborum prurigo» än »devotio mentis»¹.

I sina äldre dagar anknöt denna restaurationsrörelse framför allt till den klassiska polyfonien och utträtade på detta område storverk, dem vi dock nu ej kunna vidröra. I sitt senare, oss närmare liggande skede, har rörelsen alltmer inspirerats av den gregorianska musiken.

Också här dominera benediktionerna. Det starka intresse för den gregorianska sången, som i mitten av 1800-talet började vakna, omhändertogs framför allt av munkarna i Solesmes i västra Frankrike. Tvenne må nämnas: Pothier och Mocquereau. Den förre utgav 1883 en *Liber gradualis*, där melodierna voro återförda till sin medeltida renhet och snart därefter också ett *Antiphonale*. Redan 1880 hade han som inledning till dessa utgivit ett epokgörande vetenskapligt arbete över den gregorianska musiken: *Mémoires grégoriennes*. — Den senare började 1889 det monumentala arbetet: *Paléographie musicale*, varav hittills 10 band utkommit, innehållande fototypiska nytryck av de

äldsta och bästa medeltida musikhandskrifterna med förklaringar samt vetenskapliga avhandlingar över koralens historia, teori, ästetik och utförande.

Så började 1903 Pius X:s pontifikat, i den gregorianska musikens historia det viktigaste alltsedan Gregorius' egna dagar. En av hans första åtgärder var att avkläda *Editio Medicæa* dess officiella karaktär och tillsätta en kommission för koralens återställande. 1907 utkom det nya *Gradualet*², 1912 det nya *Antiphonale*. Detta innehåller dock ej musiken till matutinen. Denna är ännu ej utkommen. Den nya upplagan kallas *Editio Vaticana* och är numera den enda officiellt tillåtna. Dessa båda böcker få väl betraktas som det förnämsta resultatet av samtidens kyrkomusikaliska strävanden inom Roms kyrka.

I detta sammanhang må påpekas det förtjänstfulla arbete som den engelska högkyrkan nedlagt på den medeltida gregorianska musikens utforskande. Här arbetar *The Plainsong and Mediæval Music Society* sedan 1888 främst genom utgivande av gammal musik. Framför allt förtjänar nämnas facsimile-upplagorna av *Graduale* och *Antiphonale Sarisburiense*. Ävenså må erinras om detta sällskaps energiska arbete på att göra den gregorianska musiken förstådd och användbar för den engelska gudstjänsten.

Här må ock nämnas ett par arbeten rörande den gregorianska sången. Den för närvarande yppersta sammanfattning av hela den gregorianska vetenskapen torde vara Wagner: *Einführung in die gregorianischen Melodien I—III*. (Leipzig, Breitkopf und Härtel). Samme författare har ock utgivit

¹ Johannes af Salisbury, cit. efter Vedel, *Bag klostermure*, s. 309.

² *Graduale* innehåller musiken till mässan; *Antiphonale* musiken till tidegården.

en liten förträfflig, populär framställning av ämnet: *Elemente des gregorianischen Gesanges* (i Weinmanns serie: *Die Kirchenmusik, Regensburg, Pustet*). En annan förträfflig handledning är *Johner: Neue Schule des gregorianischen Choralgesanges* (samma förlag som föregående).

Också den andra stora segern, som antyddes, går i gregorianskt tecken. Redan som patriark av Venedig hade Pius X visat stort intresse för kyrkomusiken, främst för reformsträvandena i gregoriansk anda. 1895 hade han t. o. m. utfärdat ett vidlyftigt herdebrev om saken. Redan samma år han tillträder pontifikatet utger han en för hela kyrkan bindande kyrkomusikalisk lag. Den är dagtecknad på Sancta Cecilians dag den 22 nov. 1903, ursprungligen avfattad på italienska men sedermera försedd med auktoriserad latinsk översättning.

Genom densamma få vi en god totalbild av samtidens yppersta strävanden på det kyrkomusikaliska området. Både på grund härav och på grund av dess även för en protestant i många stycken ofantligt värdefulla innehåll, skulle jag gärna velat återge den oavkortad. Den mig tillmätta tiden medger emellertid endast en jämförelsevis kortfattad redogörelse för det viktigaste av innehållet.

Inledningsvis betonas herdeämbetets plikt att vaka över gudstjänstens värdighet. Hur denna äventyras genom dålig musik framhålles skarpt, ävenså svårigheten att utrota missförhållanden på det kyrkomusikaliska området. På det att ingen längre i dessa stycken skall kunna undskylla sig med sin okunnighet, är skrivelsen utfärdad. Och Pius vill att den skall betraktas såsom en »lagbok för den heliga musiken»,

som äger bindande kraft av fullheten av hans apostoliska makt.

Därefter övergår han till att avhandla huvudsakligen följande punkter, nämligen: 1) Kyrkomusikens väsen och ändamål; 2) Olika slag av helig musik; 3) Musikens förhållande till de liturgiska texterna; 4) Den kyrkliga musikens yttre form; 5) Sångarna; 6) Orgel och andra instrument vid gudstjänsten; 7) Musikens förhållande till ceremonierna och dess inordnande i gudstjänstens förlopp; 8) Medlen till genomförandet av de framställda kraven.

Vid några av dessa punkter skola vi dröja.

1) Den heliga musikens uppgift, säger Pius, är densamma som liturgi-ens överhuvud: Guds förhållande och de trognas uppbyggelse (*gloria Dei och ædificatio fidelium*). De trognas uppbyggelse tjänar den genom att förläna den liturgiska texten större kraft, så att denna får större förmåga att upptända de troendes andakt. Därför måste den till sin form vara helig och allmännelig. Helig, så att allt världsligt, såväl i komposition som i utförande, är uteslutet. Allmännelig, så att inga så starka nationella egenheter få finnas, att de kunna giva andra nationer anstöt.

2) Pius bedömer nu den i kyrkan faktiskt förekommande musiken med dessa egenskaper som måttstock.

a) Främst äro de eftersökta egenskaperna tillfinnandes i den gregorianska musiken. Den framställs därför såsom kyrkans yppersta mönster för helig musik. Som allmän regel kan sägas, att ett musikverk, avsett för kyrkan, är heligt och liturgiskt värdigt i den mån det närmar sig den gregorianska musikens anda och mera ovärdigt Herrens tempel ju mer det avlägsnar

sig från denna förebild. Därför gäller det framför allt att arbeta för återinförandet av den gregorianska koralen.

b) I hög grad besittas de sagda egenskaperna även av den klassiska polyfonien. Därför böra ock dess verk flitigt utföras, framför allt i de stora katedralerna.

c) Även i den moderna musiken finnes stundom dessa egenskaper, varför även den är tillätlig, om blott noga beaktas, att intet världsligt och teatraliskt får komma med.

d) Den teatraliska stilen däremot fränkännas de för den heliga musiken grundläggande egenskaperna. Den bör därför kraftigt motarbetas.

Kapitlen 3 och 4 kunna vi här förbigå.

5) Bland bestämmelserna om sångarna vill jag blott framhålla Pius' skarpa krav på deras personliga egenskaper: »Ingen sångare skall upptagas i kören, vars fromhet och otadliga leverne icke äro höjda över alla tvivel». Vidare måste varje sångare äga det värdiga och andäktiga sätt att uppträda, som höves den heliga tjänst, som han innehar.

6) Orgeln är givetvis tillåten. Övriga instrument däremot endast med vederbörande biskops tillåtelse. Under alla förhållanden äro dock alla slags pianoinstrument och alla slags instrument, som blott avse att framkalla större eller mindre larm och dylikt, förbjudna. Mässingsmusik får blott av särskild anledning och efter biskopens medgivande förekomma i kyrkan.

Särskilt betonas, att då sången alltid intager främsta rummet, orgeln eller de andra instrumenten blott få understödja denna, aldrig

undertrycka den. Ävenså understrykes vikten av orgelspelets värdiga karaktär.

Kapitlet 7 förbigå vi.

8) Som huvudmedel för genomförandet av det påvliga programmet föreskrives att varje biskop skall tillsätta en kommission av män, som verkligen förstå den heliga musiken, vilken kommission skall hava kontrollen över kyrkomusiken inom vederbörande stift.

Vidare föreskrives, att man i prästseminarierna flitigt skall driva den gregorianska sången. Likasom föreläsningar hållas över liturgi och andra ämnen skola ock sådana hållas över kyrkomusiken, såväl över dess principiella som praktiska och estetiska sidor. Åtminstone vid huvudkyrkorna skall man återuppliva de gamla scholæ cantorum, sångskolorna. Vidare böra högre kyrkomusikaliska utbildningsanstalter understödjas och gynnas¹.

Så skulle det vara. Så ter sig idealet. Sådana äro de yppersta strävandena inom Roms kyrka. Att den hårda verkligheten dock visst icke alltid motsvarar idealet måste även det mäktiga Rom erfara.

Hur långt faktiskt även i Roms kyrka den bristande förståelsen för liturgiska ting kan gå, visas därav att det verkligen förekommit att en kyrkoherde i närheten av Neapel år 1910 framställde en förfrågan till Ritkongregationen, om icke möjligen sångkören kunde ersättas med en grammofon². Och prof. Wagner berättar att han i en katedral för några år sedan hört en pontifikalvesper, vid vilken utfördes ett orkestrerat Magnificat. När detta var slut, packade orkestern genast ihop sina instrument och under det att

¹ Pius' motu proprio finnes i tysk översättning hos Drinkwelder, Gesetz und Praxis in der Kirchenmusik (Regensburg, Pustet 1914) s. 70 ff.

² Se Drinkwelder, a. a. s. 156.

biskopen fortsatte vespern lämnade orkestern bullersamt kyrkan¹.

Och i en recension av en »Akademikertag» i Ulm a. d. Donau år 1923 beskärmar sig rec. över att ännu 1923 i Ulm med förkärlek idkas teatralisk musik i kyrkan. Ehuru domkyrkokören utan tvivel står tekniskt mycket högt, säger han, saknar den liturgisk bildning. I samma recension klagas ock över det usla utförande, som den vid tillfället utförda gregorianska musiken fick. Man hade ej ens de vatikanska korالبöckerna tillhands utan använde de gamla².

Vad de nyss behandlade påvliga kraven beträffar, är det intressantaste det som fordrar återgång till den gregorianska musiken. Ännu så länge stå vi väl blott inför begynnelsen till detta arbete och det torde vara omöjligt att säga vad därav kan varda.

Vi torde kunna konstatera att den gregorianska sången hittills huvudsakligen övas i klostren. Åtskilliga kloster finnas väl, där överhuvud praktiskt taget endast gregoriansk sång odlas.

Även vid de större kyrkorna i städerna, där tillgången till övade sångare är bättre, odlas ock ofta gregoriansk sång. Naturligen gör vederbörande biskops och prästerskaps samt körledares intresse här det mesta.

På landsbygden torde däremot den gregorianska sången åtminstone inom stora områden vara tämligen okänd. Då de flesta av oss ju själva hava sitt arbete på landsbygden, synes dess förhållanden för oss kunna ha ett särskilt intresse. Jag har därför vänt mig till en organist och körledare i en ort nära Ingolstadt för att få en mera konkret bild av förhållandena vid en landskyrka. Na-

turligtvis får hans meddelanden icke förallmänneligas allt för mycket. Men jag tror dock, att de äro ganska betecknande för icke obetydliga delar av Tyskland.

Han meddelar att gregoriansk sång utföres blott ytterst sällan i hans kyrka. Själv känner han den mycket litet. Och på samma sätt är det med körledarna i hans omgivning. Han antyder, att organistutbildningen är skulden härtill. Ty även på seminariet övades blott litet gregoriansk sång. Själv känner han blott en enda landsbygdskör, som flitigt sjunger gregorianskt. Men jag vet, tillägger han, att folket icke har det minsta smak därför. Hans egen kör skulle helt enkelt icke förstå den, om han försökte. Själv använder han visserligen ett koralrequiem men — med modärn kör-sättning av Griesbacher. Detta tilltalar honom i hög grad, likasom ock åhörarna, men det är harmoniseringens förtjänst, menar han.

Onekligen föga uppmuntrande. Härav få vi dock icke draga den slutsatsen, att den gregorianska sången ej kan hava framtiden för sig. Men den är för djup, ädel för att genast kunna smältas. Den fordrar tid och arbete för att kunna tränga igenom. För att belysa vilket mäktigt intryck den gregorianska sången, rätt utförd, gör även på lekmannen, vill jag till sist anföra Johannes Jørgensens ord om sången i Beuron, ett av de benediktinska mönsterklostren i detta hänseende. Han säger: »Det finnes icke någon annan sång, som innerligare och enklare uttrycker de religiösa känslorna. Man berättar, att på baksidan av Beethovens Missa Solennis står skrivet: Mätte detta nå till hjärtat liksom det är gånget ur hjärtat. Den gregorianska koralen når till

¹ Wagner, Einführung in die kath. Kirchenmusik, s. 150.

² Monatshefte für Kath. Kirchenmusik 1924, h. 1, sid. 6.

hjärtat. Många äro de rytmer och strofer och stycken av strofer, som jag hört därnere i Beuron och som ännu klinga i mina öron. Och i synnerhet var det i påskmässan en sång — en sekvens¹ — — —. Jag minnes denna psalm sjungen med Beuron-munkarnas innerliga stäm-

mor. Det var en sång från hjärtat till hjärtat. Icke förgäves har den helige Benedikt i sitt kapitel om sången bjudit: Vår själ stämme överens med vår röst.» (Mens nostra concordet voci nostra)². (Slut.)

Knut Peters.

I anledning av handboksrevisionen.

Från handboksnämndens sekreterare, Docenten Gustaf Lindberg, har redaktionen haft glädjen mottaga följande meddelande:

På grund av senaste Kyrkomötets skrivelser n:r:is 35, 55 och 57 tillkallade statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet den 3 dec. 1925 fem sakkunnige att med beaktande av i Kyrkomötet framförda önskemål utarbeta »förslag till var samt reviderad kyrkohandbok».

Innebörden av de vid Kyrkomötet väckta motionerna rörande handboken är i korthet följande:

1) Rörande kapitel I. (Högmässan).

Om utsträckt alternativ användning av syndabekännelsen »Gud var mig nådig» och »Barmhärtige Gud» (motioner av Ekström samt av Herner och Holmquist).

Om införande omedelbart efter Kyrie av en ur den Heliga Skrift hämtad försäkran om syndaförlåtelsens nåd (Ekström).

Angående trosbekännelsen, dels att på reformationsdagen Luthers förklaringar till trons artiklar (Billing), dels att jämte psalm 17 jämväl psalm 22, 194: 4 eller 324: 5 skulle såsom trosbekännelse få användas (Herner och Holmquist).

Om framläggande för »nästkommmande Kyrkomöte» av fyra olika former av Allmän Kyrkobön, utarbetade efter de tempore-principen (den nuvarande, förkortad, för trefaldighetstiden) (Ekström).

Om införande i Allmänna Kyrkobönen av en bön om freden (Feuk och Holmquist) samt en förbön för Israel (Ekman).

Om ersättande av skriftermålet i förening med nattvardsgång vid högmässan genom en avlösningsformel efter syndabekännelsen samt en allokution omedelbart före prefationsresponsorierna (motioner av Edv. Rodhe, Rundgren och Widner samt Kjellberg).

Dessutom väcktes en motion av hr Boberg om utredning för åstadkommande av »rikare omväxling och vid behov förkortning av högmässogudstjänstens liturgiska del».

2) Rörande kapitel III. (Dopet).

Beträffande kap. III hemställdes i motionerna n:r:is 55 av E. Billing, 56 av Widner, 69 av Holmquist och Herner, samt 110 av Edv. Rodhe och Stadener om ändring av dopritualet i enlighet med till varje motion bifogad bilaga med utarbetat förslag.

¹ Victimæ paschali, se 1695 års svenska psalmbok n:r 164 eller Hymnarium för svenska kyrkan, del I, s. 261.

² Johannes Jørgensen, Beuron, s. 114 ff.